

Nr 3

Utlåtande i anledning av väckta motioner om socialförsäkrings- skyddet för företagare och fria yrkesutövare.

Andra lagutskottet har behandlat två till lagutskott hänvisade motioner, I: 189 av herr *Gustafsson, Nils-Eric*, och herr *Wikberg* samt II: 246 av herrarna *Gomér* och *Svensson* i Vä.

I motionerna, vilka är likalydande, har hemställts, »att riksdagen i skrift till Kungl. Maj:t måtte anhålla om skyndsamt prövning och förslag rörande ändrade grunder för socialförsäkringsskyddet för företagare och fria yrkesutövare i syfte att åstadkomma ökade valmöjligheter i enlighet med vad i motionen anförts».

Motionärerna kritiserar det förhållandet att företagare och fria yrkesutövare ställs inför valet att inom den allmänna försäkringens ram antingen tillhöra såväl försäkringen för tilläggsjukpenning som tilläggs pensionsförsäkringen eller stå utanför båda försäkringsformerna. I motionerna framhålles att en företagare kan ha behov av att göra en klar distinktion mellan riskskydd och åldersskydd. Genom investeringar kan en företagare skapa reserver som ur trygghetssynpunkt fyller samma funktion som tilläggs pensioneringen. Hans behov och möjligheter att tillhöra denna försäkring kan därför vara begränsade, samtidigt som det kan vara angeläget för honom att få ett riskskydd av den typ tilläggs sjukpenningförsäkringen erbjuder. Motionärerna vill också att man skall överväga om det går att ge företagare och fria yrkesutövare ökade valmöjligheter inom tilläggs pensioneringens ram.

Gällande bestämmelser

Sjukförsäkringen och den allmänna pensioneringen — d. v. s. folk- och tilläggs pensioneringen — är samordnade enligt principen att det inte bör uppkomma vare sig luckor i försäkringsskyddet eller dubbelersättning. Rätten till ersättning från sjukförsäkringen är därför ej begränsad till visst antal dagar utom för dem som åtnjuter ålderspension eller hel förtidspension från den allmänna försäkringen. I princip utgår alltså ej sjukpenning och pension samtidigt. Det har föreskrivits att allmän försäkringskassa kan tillerkänna en försäkrad, som åtnjuter sjukpenning eller ersättning för sjukhusvård, förtidspension utan hinder av att han inte gjort ansökan därom.

En försäkrad kan anmäla individuellt undantagande från försäkringen för tilläggspension, såvitt avser inkomst av annat förvärvsarbete än anställning. Har sådant undantagande skett, skall vid beräkning av pensionsgrundande inkomst för den försäkrade för tid efter ingången av året näst efter det då anmälan gjordes hänsyn icke tagas till inkomst av annat förvärvsarbete. Anmälan om undantagande kan återkallas av den försäkrade med verkan från nästföljande årsskifte, dock tidigast från det som inträffar sedan undantagandet ägt giltighet i fem år. Den som har återkallat anmälan om undantagande får sedan inte ånyo göra dylik anmälan.

Undantagande från försäkringen för tilläggspension får betydelse även för sjukförsäkringen. Den försäkrade skall nämligen för tid då sådant undantagande äger giltighet vara undantagen även från sjukförsäkringen vad gäller viss del av tilläggssjukpenningen. Den försäkrades sjukpenningklass skall nämligen bestämmas med bortseende från hans inkomst av annat förvärvsarbete än anställning.

Inom sjukförsäkringen finns en viss valfrihet för företagare och andra, som har inkomst av annat förvärvsarbete än anställning. I fråga om tilläggsjukpenning som svarar mot sådan inkomst kan den försäkrade välja karenstid om 3,33 eller 93 dagar. Någon möjlighet att välja pensionsnivå inom tilläggspensioneringen finns inte, fränsett rätten att med reducerat belopp ta ut pensionen tillsammans med folkpensionen från 63 års ålder.

Sjukförsäkringen finansieras genom avgifter från de försäkrade, arbetsgivaravgifter och statsbidrag. Den försäkrades egen avgift avseende sjukpenningen beror till sin storlek på sjukpenningklassen, karenstidens längd och huruvida sjukpenningen svarar mot inkomst av anställning eller annat förvärvsarbete. Utgifterna för tilläggssjukpenning i vad avser annat förvärvsarbete än anställning bestrides helt med de försäkrades egna avgifter.

Tilläggspensioneringen finansieras genom avgifter, vilka inflyter till den allmänna pensionsfonden. Procentsatsen för avgiftsuttaget är för år 1968 nio och för 1969 nio och en halv procent. Avgift för inkomst av anställning erlägges av arbetsgivarna. Avgift för inkomst av annat förvärvsarbete (tilläggspensionsavgift) erlägges av den försäkrade själv och beräknas på den pensionsgrundande inkomsten i den mån denna härrör från sådant arbete.

Frågans tidigare behandling

Sammankopplingen mellan sjukförsäkringen och den allmänna pensioneringen tillkom år 1962 med lagen om allmän försäkring. Vid riksdagsbehandlingen av lagförslaget väcktes motioner av i princip samma innebörd som de förevarande. Motionsförslagen har därefter återkommit årligen. Vid samtliga tillfällen har de avvisats av riksdagen (2 LU 1963: 44, 1964: 22, 1965: 9, 1966: 4 och 1967: 9). Beträffande den fullständiga historiken hänvisas till dessa utlåtanden. Här skall endast redovisas vad riksdagen anförde

år 1962 (2 LU 1962: 27). Riksdagen har alltsedan dess hänvisat till sitt ställningstagande vid detta tillfälle.

Enligt utskottets mening är en valfrihet att tillhöra endast endera tilläggssjukpenningförsäkringen eller tilläggspensioneringen icke förenlig med den föreslagna samordningen. De som uttalar sig för en valfrihet att tillhöra tilläggssjukpenningförsäkringen men ej tilläggspensioneringen synes utgå från den nuvarande sjukpenningförsäkringen. Såsom torde framgå av det ovan anförda, skiljer sig emellertid sjukpenningförsäkringen enligt propositionens förslag från den nuvarande bl. a. så till vida, att den i princip inte är avsedd att ge skydd vid invaliditet till följd av sjukdom. En valfrihet av nämnda slag skulle medföra behov av två olika typer av obligatorisk försäkring för tilläggssjukpenning, en för företagare, som står utanför tilläggspensioneringen, och en för övriga försäkrade. Om däremot rätten att tillhöra tilläggssjukpenningförsäkringen men ej tilläggspensioneringen skulle avse en sjukpenningförsäkring av den typ som innefattas i propositionen, skulle denna få bygga på den vansliga gränsdragningen mellan sjukdom och invaliditet. Detta synes utskottet inte möjligt. Av samma skäl är det omöjligt att medge tillhörighet enbart till tilläggspensioneringen. Såsom framgår av vad departementschefen anført, skulle en fristående tilläggspensionering eller en fristående sjukpenningförsäkring, som bygger på gränsdragningen mellan sjukdom och invaliditet, ge upphov till tryck på de pensionsbeviljande organen att bevilja pension i fall, då detta eljest inte skulle ha skett, respektive att dröja därmed längre än som normalt skulle ha varit fallet.

Såsom skäl för motionsyrkandena har anförts att det bland företagarna föreligger behov av valfrihet i förevarande hänseenden. Om därmed avses att en företagare skulle ha behov av tilläggssjukpenningförsäkring men ej av tilläggspensionering, är argumentet knappast bärande. Sjukpenningförsäkringen är nämligen i huvudsak avsedd som ett skydd mot inkomstbortfall vid kortvarig sjukdom samt vid sådan långvarig sjukdom som inte leder till invaliditet. Däremot lämnar den ej skydd vid invaliditet eller vid försörjarens bortgång. För utskottet ter det sig naturligt att förutsätta, att den som anser sig själv kunna svara för långtidsskydd och familjeskydd också bör kunna ordna korttidsskyddet på egen hand. I vart fall är det enligt utskottets mening inte särskilt angeläget att det allmänna erbjuder ett försäkringsalternativ med enbart korttidsskydd. Däremot har utskottet förståelse för att en företagare bedömer sig vara i behov av långtids- och familjeskydd men anser sig kunna avstå från korttidsskyddet. För dessa fall innebär emellertid propositionens förslag om en förlängning av karenstiden upp till 93 dagar ett godtagbart alternativ till motionsyrkandena om rätt för företagare att delta enbart i tilläggspensioneringen. Det har också i motionerna anförts, att många företagare saknar ekonomiska möjligheter att tillhöra både tilläggssjukpenningförsäkringen och tilläggspensioneringen. Detta argument saknar enligt utskottets mening bärkraft, såvitt därmed åsyftas den som anser sig kunna bära allenast avgifterna för tilläggspensioneringen. Avgifterna för tilläggssjukpenningförsäkringen kommer nämligen för den som väljer den längsta karenstiden att uppgå till förhållandevis blygsamma belopp.

Utskottet behandlade vidare motionsyrkanden om valfrihet inom tilläggs-

pensioneringen så till vida, att en företagare skulle äga tillhöra denna försäkring endast i fråga om vissa delar av dess skydd, nämligen förtids- och efterlevandeskyddet. Beträffande dessa motioner anfördes följande.

Utskottet är medvetet om att många företagare inte har samma behov av åldersskydd som övriga försäkrade och att i fråga om tilläggs-pensioneringen en anslutning enbart till förtids- och familjepensioneringen skulle innebära en lämplig lösning av deras individuella trygghetsproblem. En sådan anordning skulle dessutom ha den fördelen att den inte rubbade samordningen mellan tilläggs-sjukpenningförsäkringen och förtidspensioneringen. Såsom departementschefen framhållit bryter emellertid en valfrihet av detta slag mot den grundläggande konstruktionen inom tilläggs-pensioneringen. Att bygga in en sådan valfrihet i systemet skulle därför med största sannolikhet göra detta ohanterligt. I vart fall skulle reglerna bli synnerligen komplicerade. Utskottet kan följaktligen inte biträda förevarande motionsyrkanden.

Dessutom behandlade utskottet motioner, i vilka det begärdes valfrihet mellan olika pensionsnivåer inom tilläggs-pensioneringen. I denna del uttalade utskottet.

Det är enligt utskottets mening icke möjligt att inom en obligatorisk, hela folket omfattande försäkring, som bygger på fördelningsprincipen, tillgodose individuella önskemål om försäkringens utformning utan att den enkelhet som är en av systemets stora fördelar går förlorad. Utskottet avstyrker därför förevarande motionsyrkanden.

Utskottet

Företagare och fria yrkesutövare omfattas i princip av den allmänna försäkringen. Försäkrad som har inkomst av annat förvärvsarbete än anställning kan emellertid anmäla undantagande från försäkringen för tilläggs-pension, såvitt avser nämnda inkomst. Sådant undantagande får betydelse även för sjukförsäkringen. Den som är undantagen från tilläggs-pensioneringen får nämligen inte vara försäkrad för tilläggs-sjukpenning, i den mån denna grundas på inkomst av annat förvärvsarbete än anställning. Utträde från försäkringarna för tilläggs-pension och för tilläggs-sjukpenning kan således ske endast med avseende på båda försäkringarna i förening.

I förevarande motioner kritiserar sammankopplingen mellan tilläggs-pensioneringen och tilläggs-sjukpenningen för företagare och fria yrkesutövare, varjämte förordas att viss valfrihet inom tilläggs-pensioneringen bör genomföras för dessa kategorier. Motionärerna hemställer om skyndsamt prövning och förslag i syfte att möjliggöra för företagare och fria yrkesutövare att tillhöra försäkringen för tilläggs-sjukpenning enbart. Motionärerna vill också att dessa kategorier skall få ökade valmöjligheter inom tilläggs-pensioneringens ram.

De i motionerna upptagna problemen aktualiserades första gången år 1962 i samband med behandlingen av lagen om allmän försäkring. Frågan

har därefter återkommit varje år genom motioner. Riksdagen har vid samtliga tillfällen avslagit motionerna.

Vid tidigare riksdagsbehandling har följande skäl anförts till stöd för motionärernas ståndpunkt. De önskemål och behov, som från företagarnas sida gör sig gällande i fråga om den allmänna försäkringen, är nära förknippade med företagandets natur. Ett stort antal företagare har sålunda under sin aktiva förvärvstid omfattande utgifter för investeringar och amorteringar, vilka måste bestridas med löpande inkomster. Till följd härav minskas dessa företagares ekonomiska möjligheter att ansluta sig till försäkringarna i deras helhet. Samtidigt kan företagarnas behov av ålderspension vara mindre än de anställdas, då det i rörelsen nedlagda kapitalet i viss mån ger företagarna trygghet på ålderns dagar. Den ordning som råder beträffande företagarnas anslutning till den allmänna försäkringen kan inte anses helt tillfredsställande. Försäkringssystemet är avsett för alla medborgare. Systemet ställer emellertid vissa grupper i samhället inför valet att antingen anta en anslutningsform, som inte svarar mot deras faktiska behov, eller avstå från delar av systemet. Även ur samhällets synpunkt är det angeläget att detta förhållande rättas till.

Mot förslag av den art som framförs i motionerna har tidigare invänts att samordningen mellan sjukförsäkringen och förtidspensioneringen skulle rubbas samt att systemet skulle bli svåradministrerat.

Vid prövning av förevarande ärende har utskottet funnit att de invändningar om samordning och administration, som kan göras, inte bör tillmätas avgörande vikt. Utskottet ansluter sig i stället till de skäl som vid tidigare riksdagsbehandlingar redovisats för bifall till motionsförslagen. Enligt utskottets mening bör sålunda företagare och fria yrkesutövare få möjlighet att ansluta sig till försäkringen för tilläggssjukpenning utan att samtidigt behöva tillhöra tilläggspensioneringen. Även inom tilläggspensioneringens ram bör viss valfrihet för företagare genomföras. Företagare bör få möjlighet att begränsa sin anslutning till pensioneringen till att omfatta endast förtids- och efterlevandeskyddet. Det bör också stå öppet för dem att välja en lägre pensionsnivå än den nuvarande i fråga om ålderspensionen.

Utskottet anser alltså att riksdagen bör ompröva sin tidigare inställning till de i motionerna framförda förslagen och får därför hemställa,

att riksdagen med bifall till förevarande motioner, I: 189 och II: 246, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om förslag rörande ändrade grunder för socialförsäkrings- och efterlevandeskyddet för företagare och fria yrkesutövare i syfte att åstadkomma ökade valmöjligheter.

Stockholm den 27 februari 1968

På andra lagutskottets vägnar:

AXEL STRAND

Vid detta ärendes behandling har närvarit

från f ö r s t a kammaren: herr Strand (s), fru Carlqvist (s), fru Hamrin-Thorell (fp), herrar Dahlberg (s), Edström (fp)*, Blomquist (h)* och fru Nilsson (cp);

från a n d r a kammaren: herr Odhe (s), fröken Wetterström (h)*, herr Bengtsson i Varberg (s), fröken Sandell (s), herrar Fredriksson (s), Gomer (cp), Jönsson i Ingemarsgården (fp) och Jonsson (fp).

*) Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservation

av herr *Strand*, fru *Carlqvist*, herrar *Dahlberg*, *Odhe*, *Bengtsson* i Varberg, fröken *Sandell* och herr *Fredriksson*, vilka ansett,

a) att det avsnitt i utskottets yttrande som börjar å s. 5 med orden »Vid tidigare» och slutar med orden »därför hemställa» bort ersättas med text av följande lydelse:

»Vid frågans behandling år 1962 anförde andra lagutskottet att en valfrihet att tillhöra endast endera tilläggsjukpenningförsäkringen eller tilläggs pensioneringen icke var förenlig med den samordning mellan sjukförsäkringen och pensioneringen som avsågs med lagen om allmän försäkring. En valfrihet att tillhöra sjukpenningförsäkringen men inte tilläggs pensioneringen skulle medföra behov av två olika typer av obligatorisk försäkring för tilläggs sjukpenning, en för företagare, som stod utanför tilläggs pensioneringen, och en för övriga försäkrade. Om däremot rätten att tillhöra försäkringen för tilläggs sjukpenning men ej tilläggs pensioneringen skulle avse en sjukpenningförsäkring av den typ, som innefattades i förslaget till lag om allmän försäkring, skulle denna få bygga på den vanskliga gränsdragningen mellan sjukdom och invaliditet. Detta syntes utskottet inte möjligt. Utskottet framhöll därjämte, att en fristående sjukpenningförsäkring, som byggde på gränsdragningen mellan sjukdom och invaliditet, skulle ge upphov till tryck på de pensionsbeviljande organen att dröja med att bevilja pension längre än som normalt skulle ha varit fallet. Dessutom påpekade utskottet, att den som ansåg sig själv kunna svara för långtidsskydd också borde kunna ordna korttidsskyddet på egen hand. Beträffande ökade valmöjligheter vid anslutning till tilläggs pensioneringen uttalade utskottet, att rätt till anslutning till enbart förtids- och efterlevandeskyddet skulle innebära en lämplig lösning av företagarnas individuella trygghetsproblem. En valfrihet av detta slag skulle emellertid bryta mot den grundläggande konstruktionen inom tilläggs pensioneringen. Att bygga in en sådan valfrihet i systemet skulle därför med största sannolikhet göra detta ohan-

terligt. I vart fall skulle reglerna bli synnerligen komplicerade. Beträffande valfrihet mellan olika pensionsnivåer inom tilläggs pensioneringen framhöll utskottet, att det inte var möjligt att inom en obligatorisk, hela folket omfattande försäkring, som byggde på fördelningsprincipen, tillgodose individuella önskemål utan att den enkelhet som var en av systemets stora fördelar gick förlorad.

Utskottet anser att de skäl som år 1962 anfördes mot de framställda förslagen och som riksdagen varje år sedan dess vidhållit alltjämt är bärande. Motionerna bör således avslås.»

b) att utskottet bort hemställa,

»att förevarande motioner, I: 189 och II: 246, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.»